

Razvoj socialne anksioznosti in njena povezanost z doživljanjem lastne kompetentnosti

MELITA PUKLEK

POVZETEK

V uvodu članka je predstavljen pregled razvoja različnih oblik socialne anksioznosti v otroštvu in adolescenci: opreznost v stiku s tujci, separacijska anksioznost, socialna plašnost in inhibiranost ter plašnost zaradi pozornosti nase. Prav tako so opisani različni intrapsihični dejavniki, ki so povezani z doživljanjem socialne anksioznosti. V empiričnem delu je predstavljena raziskava, ki smo jo izvedli na 325 adolescentih, predstavnikih treh starostnih skupin: zgodnje, srednje in pozne adolescence. Zanimale so nas starostne razlike v doživljanju dveh vrst socialne anksioznosti in povezanost socialne anksioznosti z adolescentovim pojmovanjem lastne splošne in socialne kompetentnosti. Mlajši adolescenti so poročali o večji zaskrbljenosti in strahu pred negativnim vrednotenjem vrstnikov in občinstva kot starejši adolescenti, tesnoba in zadržanost v socialnih stikih pa se med tremi skupinami adolescentov nista razlikovali. Prav tako sta bili obe vrsti socialne anksioznosti pomembno pozitivno povezani z adolescentovim doživljanjem lastne nekompetentnosti.

ABSTRACT

THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ANXIETY AND ITS RELATIONS TO THE PERCEPTION OF PERSONAL COMPETENCE

The introduction of the article presents the overview of the development of different forms of social anxiety in childhood and adolescence: wariness of strangers, separation anxiety, shyness, social inhibition and self-conscious shyness. It also describes intrapsychic factors related to the experience of social anxiety. The research was conducted on 325 adolescents of the three age groups: early, middle and late adolescence. We were interested in age differences in the two forms of social anxiety and relations between social anxiety and adolescents' perceptions of their global and social competence. Younger adolescents reported more apprehension and fear of negative evaluation from peers and audience than older adolescents. Tension and inhibition in social contacts did not differ in the three adolescent groups. The two forms of social anxiety were significantly positively related to adolescents' feelings of personal incompetence.

UVOD

Socialna anksioznost kot posledica dvoma v lastno (zlasti socialno) kompetentnost

Socialna anksioznost je vrsta anksioznosti, ki se pojavi v socialnih vrednostnih situacijah. Občutek ogroženosti vzbuja socialno okolje, ki vrednoti posameznika. Pri tem ima posameznik občutek, da je ogrožena njegova socialna samopredstaviteljska (social self-presentation). Schlenker in Leary (1982) celo govorita o socialni anksioznosti kot posledici samopredstavitvenih problemov. Samopredstavitvene težnje se izražajo v posameznikovi potrebi, da ustvarja v socialnem okolju ugoden vtis o sebi (Arkin, 1981). V ta namen posameznik poskuša kontrolirati svojo socialno podobo. V ospredje postavlja podobe o sebi, za katere meni, da bodo ustvarjale ugodno predstavo o njem v socialnem okolju (npr. telesno privlačnost, razne sposobnosti, marljivost, duhovitost itd). Zaznani ali anticipirani odzivi drugih oskrbijo posameznika s povratno informacijo, ali je bil v svoji samopredstavitvi uspešen. Če drugi odgovorijo v sozvočju z željenim vtisom, je posameznik v svoji predstavitvi uspešen (npr. mladostnik je uspešen pri uveljavljanju v vrstniški skupini). Socialna anksioznost pa se pojavi, kadar je posameznik prepričan, da:

- nima sposobnosti ali lastnosti, s pomočjo katerih bi ustvaril željeno predstavo o sebi pri drugih (npr. mladostnik se zaveda, da je telesna privlačnost pomembna komponenta navezovanja stikov z nasprotnim spolom, vendar ga vsakodnevni jutranji pogled v ogledalo prepričuje, da te lastnosti nima),

- kljub svoji atraktivni lastnosti ali sposobnosti ni sposoben izvesti vedenja, ki bo privedlo do željenega ugodnega vtisa (npr. študentu se porodi dobra ideja v diskusiji, vendar zaradi nezaupanja v svoje verbalne sposobnosti ostane tiho),

- lahko pričakuje negativno vrednotenje socialnega okolja (npr. nastopajoči ocenjuje publiko kot visoko kompetentno, kritično, nesuportivno).

Iz navedenega bi lahko zaključili, da socialnoanksiozni posamezniki dvomijo v svojo sposobnost ustvarjanja ugodnega vtisa in celo pričakujejo socialno negativno vrednotenje. Socialno anksioznost zato v veliki meri določa posameznikovo negativno vrednotenje samega sebe in dvom v lastno (zlasti socialno) kompetentnost. Kognitivni model samovrednotenja (Rehm in Marston, 1968; Meichenbaum, Gilmore in Fedoravicius, 1971; Halford in Foddy, 1982 idr.) izpostavlja prav negativno mnenje o sebi, podcenjevanje lastnih socialnih spretnosti, negativni notranji govor v interpersonalnih situacijah in nizka pričakovanja v zvezi s socialno uspešnostjo kot pomembne lastnosti socialnoanksiozних oseb. V mnogih raziskavah so avtorji ugotovili pomembne povezave med socialno anksioznostjo ter posameznikovo pozornostjo na javni vidik sebe, samospoštovanjem in negativnimi zaznavami lastne socialne kompetentnosti (Feningstein, Scheier in Buss., 1975; Crozier, 1981, 1995; Riggio, 1986; pregled drugih raziskav tudi v Cheek in Melchior, 1990).

Vendar pa omenjene ugotovitve izvirajo predvsem iz raziskav, ki so preučevale socialno anksioznost pri odraslih osebah. Leary (1991) ugotavlja, da se v raziskovanju socialne anksioznosti avtorji osredotočajo predvsem na preučevanje socialne anksioznosti v interpersonalnem kontekstu (npr. na fiziološke, kognitivne in vedenjske reakcije v socialnih stikih ali ob nastopanju), ugotavljanje njene povezanosti z drugimi psihološkimi fenomeni (samospoštovanjem, pozornostjo nase, osamljenostjo, socialno zaželenostjo, zlorabo alkohola itd.) in razumevanje ter zdravljenje ekstremne socialne anksioznosti (npr. socialne fobije ali socialne izolacije). Manj pa je znano, kako se socialna anksioznost manifestira v različnih razvojnih obdobjih in katere so tiste

značilnosti posameznika ali okolja, ki pomembno vplivajo na njen pojav.

V nadaljevanju bom opisala značilnosti in determinante socialne anksioznosti v otroštvu in adolescenci. V empiričnem delu predstavljam transverzalno raziskavo preučevanja različnih oblik socialne anksioznosti v adolescenci, starostnih razlik in razlik po spolu ter povezanost socialne anksioznosti z adolescentovim pojmovanjem lastne splošne in socialne kompetentnosti.

Socialna anksioznost v otroštvu

Thompson in Limber (1990) označujeta *opreznost v stiku s tujcem* in *separacijsko anksioznost* kot razvojno najzgodnejši obliki socialne anksioznosti. Oba omenjena strahova sta socialne narave, saj se pojavita v situaciji stika z otroku neznano osebo ali ob grožnji ločitve ali izgube objekta navezanosti. Čeprav najzgodnejši obliki socialne anksioznosti pojasnjujejo različni teoretski pristopi, so avtorji soglasni vsaj v časovni opredelitvi njunega pojava: čustveno neugodje v stiku z neznano osebo ali ob ločitvi od domače osebe se pojavi v zadnji četrtini prvega leta otrokove starosti (Schaffer, 1990; povzeto po Durkin, 1995). Njun nadaljni razvoj je manj jasen: ali pojava skozi starost linearno raste in nato upadeta ali so značilne normativne fluktuacije obeh strahov.

Zakaj se opreznost v stiku s tujcem in separacijska anksioznost sploh pojavita in kakšen je njun pomen za nadaljni otrokov razvoj, pojasnjujejo tako psihoanalitični kot kognitivno-razvojni in etološki pristop. Razvojni psihoanalitiki (npr. Mahler, Pine in Bergman, 1975) razumejo opreznost pred tujci in strah pred separacijo kot označevalca pomembnih sprememb v otrokovi intrapsihični organizaciji. Kažeta na otrokovo vzpostavljanje objektnega odnosa z eno osebo, začetke otrokovega samostojnega funkcioniranja ega, začetke procesa separacije od pomembne osebe, pa tudi na otrokov strah pred avtonomnim funkcioniranjem, željo po ponovni združitvi z objektom, ki daje varnost, in na še ne osvojeno konstantnost objekta. Najzgodnejši socialni strahovi naj bi bili torej odraz otrokovega strukturiranja ega in vzpostavljanja slike o sebi.

Bowlby in njegovi nasledniki Ainsworthova, Bretherton, Sroufe idr. (Bowlby, 1973; Holmes, 1993), ki so etologijo povezovali s spoznanji psihoanalize, označujejo separacijsko anksioznost kot biološko pogojen odziv na zunanjo nevarnost ali grožnjo ločitve od figure navezanosti. Navezanost, ki jo otrok razvija z domačo osebo po šestem mesecu starosti, se po Bowlbyu odraža v iskanju bližine z ljubljeno osebo, v fenomenu varne osnove, ki jo omogoča figura navezanosti, in v protestu ob ločitvi, ki predstavlja odgovor na grožnjo izgube vezi. Anksiozna navezanost, ki pomeni negotovo navezanost, je tista, ki bo spodbujala izgradnjo otrokove slike o sebi kot neučinkovitem in ne vrednem ljubezni in pozornosti ter pojmovanje sveta kot nevarnega prostora, kjer mora biti otrok previden in oprezen. Tehnika "Tuja situacija", ki jo je razvila Ainsworthova, kaže, kako se negotovo navezani otroci obnašajo manj prilagojeno kot varno navezani prav v situaciji separacije od skrbnika in interakcije z neznano osebo. Durkin (1995) povzema raziskave avtorjev, ki ugotavljajo, da je varna navezanost pri enem letu starosti povezana s kasnejšo večjo kompetentnostjo in pripravljenostjo raziskovanja fizičnega sveta, bolj usmerjeno in načrtovano igro ter bolj pozitivnim odnosom do tujcev.

Predstavniki kognitivnega razvojnega pristopa (npr. Kagan, 1974, 1978; povzeto po Thompson in Limber, 1990) izpostavljajo otrokove kognitivne sposobnosti kot pomembne dejavnike v otrokovem odnosu do domačih in tujih oseb. 7 do 8-mesečni otrok naj bi že imel izgrajeno mentalno predstavo domačih oseb in bil sposoben zaznati diskrepanco med novo situacijo in kognitivno predstavo znanih dogodkov (sproži se

strah ali opreznost pred tujci) in diskrepanco med zaznavo matrine odsotnosti in predstav o njeni prisotnosti (sproži se separacijski strah). Otrok sčasoma pridobi dodatne kognitivne sposobnosti, ki mu omogočajo boljše razumevanje trenutne ločitve od domače osebe (npr. sposoben je razumeti in si zapomniti materino zagotovilo, da se bo vrnila) in reakcije separacijskega neugodja se zmanjšajo.

Separacijske anksioznosti in opreznosti pred tujci ne moremo označiti kot vrsti socialne anksioznosti, če izhajamo iz njene že omenjene definicije. Gre sicer za reakciji čustvenega neugodja zaradi določenih značilnosti socialnega konteksta, vendar se neugodje vsaj v zgodnjem obdobju otrokovega razvoja ne pojavi zaradi otrokove pozornosti na socialno vrednotenje in dvoma v lastno kompetentnost izpolnitve zahtev socialnega okolja. Lahko pa predpostavljamo, da omenjena strahova predstavljata enega izmed temeljev za kasnejšo socialno anksioznost, zlasti če otrok ne izgradi modela varnega socialnega in fizičnega okolja in sebe kot učinkovite in vredne osebe.

Tudi *socialna plašnost* (shyness) kot naslednja oblika socialne anksioznosti, ki se pojavi v otroštvu, nima dokazanih korelatov s posameznikovo zaznavo ali anticipacijo socialnega vrednotenja. Socialna plašnost se izraža v čustvenem neugodju in vedenjski inhibiciji v interaktivnih socialnih situacijah (Cheek in Buss, 1981; Jones in Briggs, 1986). Avtorji, ki se ukvarjajo z razvojem socialne plašnosti, uporabljajo Bussovo teorijo dveh tipov plašnosti (Buss, 1980, 1986) kot teoretični okvir za raziskovanje socialne plašnosti:

Bojazljiva plašnost (fearful shyness) se začne razvijati v drugi polovici prvega leta starosti in se najprej manifestira v opreznosti v stiku s tujci. Oprezno vedenje (zmanjšana vokalizacija, umik pogleda in fizični umik pred tujcem, mrščenje, jok) naj bi se pojavilo tako zaradi novosti situacije kot tudi zaradi otrokovih temperamentalnih značilnosti. Prav temperamentne značilnosti so tiste, ki prispevajo k individualnim razlikam v opreznosti v stiku s tujci. Buss izpostavlja zlasti dve: negativno emocionalnost in sociabilnost. Buss in Plomin (1987) definirata emocionalnost kot emocionalno vznemirjenje, ki variira na dimenziji od odsotnosti reakcij do intenzivnih nekontroliranih emocionalnih reakcij. Otroci z negativno emocionalnostjo so bolj vznemirjeni in oprezni v stiku z neznano osebo, imajo daljši čas adaptacije in nizek odzivni prag za averzivne dražljaje. Nizka sociabilnost je druga temperamentna značilnost, ki naj bi prispevala k reakcijam neugodja v nepoznanih socialnih situacijah in naj bi vplivala na prolongirano inhibiranost (tudi ko nova situacija postane domača).

Bojazljiva plašnost pri večini otrok skozi razvoj izgine, ko razvijejo strategije spoprijemanja z ogrožajočo situacijo. Pri tistih otrocih, kjer ostane, pa se kasneje izraža v inhibiciji govora in vedenja v pogojih fizične in psihološke vsiljivosti socialnega okolja.

Nekateri avtorji (Greenberg in Marvin, 1982; Asendorpf, 1986; Rothbart in Mauro, 1990) pa se ne strinjajo z Bussovo predpostavko, da je nizka sociabilnost tista, ki povzroča otrokovo plašnost. Omenjeni avtorji trdijo, da je socialna plašnost v otroštvu posledica delovanja dveh konfliktnih vedenjskih sistemov v interakciji z nepoznanimi osebami: opreznosti (tendence k umiku) in sociabilnosti (tendence po približevanju). Tako sta Greenberg in Marvin (1982) primerjala vedenje dve-, tri- in štiriletnih otrok v interakciji s "prijaznim" tujcem v prisotnosti in odsotnosti figure navezanosti. Ugotovila sta, da je v takšnih situacijah za mlajše otroke v večji meri značilen vedenjski vzorec opreznosti (umik ali ignoriranje tujca) in navezanosti (približevanje materi ali vratom, skozi katera je odšla, klicanje matere) ter inhibicija raziskovalnega vedenjskega sistema kot za starejše otroke. Za otroke, stare tri in štiri leta, pa je bila v večji meri značilna hkratna aktivacija opreznosti in sociabilnosti v stiku s tujo osebo. Fizično so se umikali tujcu, se izogibali očesnemu stiku z njim, vendar so se hkrati s tujcem pogovarjali.

Asendorpf (1986) meni, da socialna plašnost v otroštvu nasledi razvojno zgodnejšo opreznost v stiku s tujci, vendar se pojavi razlikujeta prav po jasno izraženi ambivalentnosti približevanja in umika socialno plašnih otrok. Prav ta ambivalentnost pomaga razlikovati socialno plašnost tudi od introvertiranosti in separacijske anksioznosti. Medtem ko socialno plašen otrok izraža interes za socialno okolje, vendar je pri tem zadržan in sramežljiv, introvertiran otrok nima interesa po vključevanju v socialno okolje, pri otroku z izraženo separacijsko anksioznostjo pa je aktiviran predvsem vedenjski vzorec navezanosti.

Plašnost zaradi pozornosti nase (self-conscious shyness) se pojavi okoli petega leta starosti. Njen vzrok je predvsem otrokova pozornost na javni vidik samega sebe. Pojavi se torej v obdobju, ko otrok že postaja občutljiv na vtis, ki ga s svojim vedenjem in videzom ustvarja pri drugih. Plašnost zaradi pozornosti nase je vrsta socialne anksioznosti, ki jo za razliko od prejšnjih opredeljuje zaposlenost s socialnim vrednotenjem. Rothbart in Mauro (1990) menita, da lahko o socialni anksioznosti govorimo šele takrat, ko se fiziološkemu vznurjenju, občutjem emocionalnega nelagodja in vedenjski inhibiciji v socialnih situacijah pridruži tudi kognitivna komponenta. Ta vsebuje zaskrbljenost zaradi negativnega vrednotenja drugih in negativna pričakovanja v zvezi s sposobnostjo učinkovitega socialnega komuniciranja. Tako bi Bussova plašnost zaradi pozornosti nase lahko bila ekvivalent tiste socialne anksioznosti, o kateri govorimo predvsem v adolescenci in odraslosti.

Avtorji so v raziskavah preučevanja socialno plašnih otrok poskušali odgovoriti na vprašanje, kako otrok, ki je plašen in zadržan v socialnih stikih, vzpostavlja odnose z vrstniki, kakšna je kvaliteta teh odnosov in ali so socialno plašni otroci tudi socialno manj spretni. S preučevanjem omenjenih problemov se je ukvarjal zlasti avtor Jens Asendorpf.

Asendorpf (1991) ugotavlja, da socialno plašen otrok rešuje konflikt približevanja in izogibanja v nepoznani situaciji na različne načine. V situaciji socialne interakcije, kot je igra, se najprej zaposli s podobno aktivnostjo kot nepoznan igralni partner, vendar z njim takoj ne naveže stika. Čez čas pa preide tudi v interakcijo. Druga možnost je, da se socialno plašen otrok umakne iz paralelne v osamljeno igro. Zimbardo in Radl (1981; povzeto po Asendorpf, 1986) ugotavljata, da za socialno plašne otroke veljajo določene posebnosti v igralni interakciji z drugimi otroki. Socialno plašen otrok se raje igra sam, raje opazuje, kot se aktivno vključi v igro z drugimi otroki, in kaže manj socialne iniciative (npr. manj sprašuje ali prosi za pomoč).

V svojem kasnejšem delu (Asendorpf in Meier, 1993) pa Asendorpf ugotavlja, da socialna plašnost zlasti vpliva na otrokovo verbalno udeležbo v situaciji, ki je zmerno do visoko tuja. V takšni situaciji so bili socialno plašni otroci, stari 7 let, govorno manj aktivni kot njihovi socialno neplašni vrstniki. Govorno manj so se angažirali v zmerno nezpoznanih situacijah v šoli ali v popoldanskem prostem času (npr. v interakciji z nepoznanim vrstnikom v šoli ali pri igranju z večjo skupino otrok iz sosesčine). Skupini pa se nista razlikovali v govorni aktivnosti v družinskem okolju. Raziskava pa ne potrjuje, da bi socialno plašni otroci imeli nizek motiv socialnega približevanja ali da bi se aktivno izogibali socialnim situacijam. Pogostost udeležbe v socialni interakciji in pogostost zamenjave družabnih partnerjev je bila bolj stvar otrokove sociabilnosti. Problem torej nastaja že pri samem izboru otrok v vzorec socialno plašnih otrok. Socialna plašnost se namreč pogosto zamenjuje z otrokovo nesociabilnostjo in v raziskavah se otroci pogosto uvrščajo v skupino socialno plašnih na podlagi postavk, ki jih ocenijo učitelji ali vrstniki, kot npr.: "Izgleda, kot da bi se vedno igral ali delal sam. Težko je spoznati to osebo."

Raziskave, ki bi preučevale socialno kompetentnost socialno plašnih otrok, so

redke. Vsaj za predšolsko obdobje ne moremo trditi, da bi socialno plašni otroci bili tudi manj socialno kompetentni. Socialno plašnost v tem obdobju bolj opredeljujejo otrokove temperamentne značilnosti (negativna emocionalnost, vedenjska inhibicija na neznano) in konfliktnost motivacijskih tendenc približevanja in umika. Asendorpf (1991) meni, da inhibicija v stiku z nepoznano osebo ne pomeni pomanjkanja socialne kompetentnosti, ampak le zmanjšano socialno aktivnost. Vendar pa je otrokova inhibicija v stiku z nepoznano osebo pomemben prediktor inhibicije v stiku z nepoznanim vrstnikom. Ni pa pomembno povezana z vedenjem v stiku z znanimi vrstniki. Na pomanjkanje socialnih veščin bi se v šolskem obdobju dalo sklepati na podlagi sociometričnega statusa socialno plašnih otrok, ki jih ponavadi uvršča med spregledane otroke, torej ne priljubljene, ne nepriljubljene (Vernberg in Abwender, 1992; La Greca in Stone, 1993). Vprašanje ostaja, ali je manjša priljubljenost med vrstniki posledica pomanjkanja socialnih veščin, ali pa anksioznost, ki se pojavi pri druženju ali občutku izpostavljanja pred drugimi, inhibira socialne veščine. Deficit ali inhibicija socialnih veščin se verjetno pojavita v specifičnih situacijah (npr. v novi skupini vrstnikov, pri vključevanju v večjo skupino znanih vrstnikov, pri nastopanju), izzovejo pa ju lahko tudi negativne socialne izkušnje (zbadanje, kritiziranje, zasmehovanje, vrstniško ignoriranje). Tako otrok raje ostane pasivni opazovalec kot aktivni udeleženec interakcije.

Socialna anksioznost v adolescenci

Medtem ko v zgodnejših razvojnih obdobjih avtorji preučujejo predvsem socialno plašnost kot neugodje in zadržanost v nepoznanih in domačih socialnih situacijah, pa se v adolescenci že omenja izraz socialna anksioznost. Ta zajema tudi kognitivno komponento, ki se izraža v strahu pred negativnim socialnim vrednotenjem in dvomom v uspešno samopredstavitve v socialnem okolju. Socialna anksioznost v adolescenci je primerljiva z Bussovim konceptom plašnosti zaradi pozornosti nase. Adolescent ima razvite določene sposobnosti mišljenja in prevzemanja socialne perspektive, ki mu omogočajo in celo spodbujajo osredotočanje nase in na svoje odnose s socialnim okoljem s perspektive drugih ljudi.

Elkind (1970; Elkind in Bowen, 1979) povezuje adolescentovo usmerjanje pozornosti nase s še nepopolno oblikovanim formalno-operacionalnim mišljenjem in z adolescentovim egocentrizmom, ki se nanaša na nesposobnost ločevanja med interesi drugih ljudi in lastnimi interesi. Tako je zgodnji adolescent sicer sposoben razmišljati o perspektivah drugih ljudi, vendar hipotetično predpostavljenih misli in reakcij ne sooča z dejanskimi reakcijami zlasti pomembnih drugih. Zaradi introspektivnega ukvarjanja z lastnimi psihičnimi procesi, zunanjim videzom in vedenjem bo tudi refleksija o objektu miselne perspektive pomembnega drugega egocentrična. Tako ga egocentrična misel vodi v prepričanje, da so npr. vrstniki prav tako miselno zaposleni z njegovim videzom in vedenjem, kot je on sam. V imaginarno publiko, ki jo adolescent sam ustvarja, tako projicira svojo samokritiko ali občudovanje samega sebe.

Adolescentovo pozornost nase in na svojo vlogo v socialnem svetu pa poleg sposobnosti hipotetičnega in introspektivnega razmišljanja spodbuja tudi razvoj medosebnega razumevanja. Ta dosega v adolescenci nivo recipročnosti med lastno in drugo perspektivo ("jaz mislim, da ti misliš, da jaz mislim, ...") ter sposobnost miselnega izstopa iz medosebne interakcije in motrenje odnosa med sabo in drugo osebo s perspektive nevtralne tretje osebe (Selman, 1980).

Osredotočanje pozornosti nase, ki jo spodbujata razvoj formalno-operacionalnega mišljenja ter razvoj samorazumevanja in medosebnega razumevanja, je pomemben

dejavnik socialne anksioznosti. Vendar pa osredotočanje nase ni dejavnik, ki bi odločilno vplival na pojav socialne anksioznosti. Pridružiti se mu morajo posameznikove negativne predpostavke o svoji socialni podobi in anticipacija negativnega vrednotenja socialnega okolja. Adolescent, ki meni, da je v središču pozornosti in ima pozitivno samovrednotenje, bo tudi imaginarno publiko ocenil kot takšno, ki ga odobrava in občuduje. Kritično vrednotenje sebe pa je tisto, ki sproži adolescentovo egocentrično razmišljanje o tem, da ga drugi nenehno opazujejo, primerjajo z drugimi in kritizirajo. Takšni adolescenti imajo odpor do samorazkrivanja (Muuss, 1988), in lahko predpostavimo, da so prej pasivni kot aktivni udeleženci socialnih interakcij. Rezultati Elkinda in Bowena (1979) kažejo, da anksioznost, ki nastane zaradi pretirane pozornosti nase, doseže svoj vrh v zgodnji adolescenci (12.-14. leto) in potem upada. Zgodnja adolescenca je šele začetek izgrajevanja čvrste osebne identitete, ki se kaže v posameznikovem samospoznavanju in razumevanju sebe kot tudi v pozitivnih ali negativnih občutjih, ki jih goji do sebe. Dosežen identitetni status (ki ga pri večini lahko pričakujemo šele v pozni adolescenci) je med drugim povezan tudi z zmanjšano pozornostjo nase in z večjo pripravljenostjo samorazkrivanja pred drugimi. Ker je adolescent zadovoljen s samim seboj, pričakuje tudi pozitivno potrditev s strani drugih in zato reducira anksioznost, ko je v središču pozornosti (Adams, Abraham in Markstrom, 1987). Prav tako prevzame bolj sociocentrično pozicijo, saj začne preusmerjati pozornost s sebe na druge ljudi.

Sedanja raziskava je nadaljevanje preliminarne raziskave (Puklek, 1995), v kateri smo ugotavljali razlike v socialni anksioznosti med 15- in 20-letniki. Mlajša skupina je izražala več strahu pred negativnim vrednotenjem ter nelagodja in inhibicije v stiku z nepoznanimi vrstniki kot starejša skupina adolescentov. V raziskavi, ki bo predstavljena v nadaljevanju, smo uporabili modificirano verzijo takrat sestavljene lestvice socialne anksioznosti, ki ne ločuje več nelagodja in inhibicije v stiku z znanimi in nepoznanimi vrstniki. Teoretska izhodišča o razvoju socialne kognicije v adolescenci (zlasti razvoj prevzemanja perspektive drugega in samorazumevanja ter ustvarjanje imaginarne publike) in rezultati preliminarne raziskave navajajo k hipotezi o starostnih razlikah v intenzivnosti doživljanja socialne anksioznosti v obliki strahu pred negativnim vrednotenjem. Predpostavljamo, da bo strah pred negativnim vrednotenjem najbolj izražen pri zgodnjih adolescentih, najmanj pa bo ta oblika socialne anksioznosti izražena pri poznih adolescentih. Za neugodje in zadržanost v socialnih stikih ali socialno plašnost, ki je razvojno zgodnejša oblika socialne anksioznosti, predpostavljamo, da je tudi v adolescenci precej stabilna lastnost, saj jo manj določajo razvojne značilnosti obdobja adolescence in bolj osebnostne značilnosti in položaj v vrstniški skupini, katerih temelji so bili vzpostavljeni že v otroštvu. Zato za tesnobo in zadržanost v socialnih stikih ne predpostavljamo razlik med različno starimi adolescenti.

Avtorji dosledno ugotavljajo, da je socialna anksioznost povezana z nizkim samospoštovanjem in dvomom v lastno socialno in druge kompetentnosti. Vendar je le malo raziskav, ki bi ugotovljale omenjeno zvezo v obdobju adolescence. Crozier (1995) je na vzorcu 10-do 12-letnih predadolescentov ugotovil, da socialna plašnost srednje močno negativno korelira z akademsko in socialno kompetentnostjo ter globalnim samovrednotenjem. La Greca in Stone (1993) na vzorcu 11-do 14-letnih zgodnjih adolescentov ugotavljata pomembno negativno povezanost različnih oblik socialne anksioznosti (strah pred negativnim vrednotenjem vrstnikov, neugodje, izogibanje in vedenjska inhibicija v stiku z nepoznanimi vrstniki, generalizirano neugodje in izogibanje) z zaznavo socialne sprejetosti in globalnim samovrednotenjem. Lawrence in Bennett (1992), ki sta v vzorcu imela 11-do 18-letne adolescentne, prav tako ugotavljata visoko negativno povezanost ($r = -.70$) med socialno plašnostjo in globalnim samo-

spoštovanjem. Predpostavljamo lahko, da bo tudi v našem vzorcu adolescentov zaznava lastne splošne in socialne kompetentnosti (gre za občutke lastne sposobnosti in učinkovitosti ter prepričanje o možnosti za uspeh v splošnem in v socialnih situacijah) pomembno povezana s socialno anksioznostjo.

METODA

Preizkušanci

V vzorcu je sodelovalo 325 adolescentov. Skupino zgodnjih adolescentov predstavljajo 118 šestošolcev nekaterih ljubljanskih osnovnih šol, 55 fantov in 63 deklet. Njihova povprečna kronološka starost je bila 12.3 let. Skupino srednjih adolescentov predstavlja 99 dijakov treh ljubljanskih gimnazij, 52 fantov in 47 deklet. Njihova povprečna kronološka starost je bila 16.1 let. Skupino starejših adolescentov predstavlja 108 študentov Filozofske fakultete različnih študijskih usmeritev in Fakultete za strojništvo v Ljubljani, 54 študentov in 54 študentk. Njihova povprečna kronološka starost je bila 20.5 let.

Čeprav so adolescenti po starostnih skupinah in po spolu enakomerno zastopani, to ne velja za šolski uspeh in izobrazbeni položaj njihovih staršev. Distribucije šolskega uspeha so pokazale, da je učni uspeh izbranih šestošolcev nadpovprečen, učni uspeh izbranih dijakov pa se nagiba k slabšemu povprečju. Prav z izbiro nadpovprečnih osnovnošolskih razredov in povprečnih gimnazijskih razredov smo skušali zagotoviti primerljivost skupin. V vzorcu so šestošolci, ki po šolski uspešnosti odstopajo od povprečja, in zanje pričakujemo, da bo večina šolanje nadaljevala na gimnaziji. Z izbiro srednje dobrih gimnazijcev pa smo se skušali izogniti popolni pozitivni selekciji vzorca srednjih adolescentov. Še vedno pa lahko pričakujemo, da bo večina preizkušanih gimnazijcev nadaljevala študij na fakulteti. Za vzorec tako velja, da predstavlja šolajoče adolescente, je zato selekcioniran in ni povsem reprezentativen za populacijo adolescentov. Tri adolescenčne skupine se tudi pomembno razlikujejo po izobrazbenem položaju staršev. Višje stopnje izobrazbe staršev so značilne zlasti za skupini mlajših in srednjih adolescentov.

Pripomočki

1. Lestvica socialne anksioznosti za adolescente (LSAA; Puklek, 1997)

LSAA vsebuje različne manifestacije socialne anksioznosti in različne tipe socialnih situacij, v katerih se socialna anksioznost lahko pojavi pri adolescentu. Postavke vsebujejo naslednje socialne situacije: druženje z vrstniki, stik s predstavnikom nasprotnega spola in drugačnimi ljudmi, izpostavljanje pri šolskih aktivnostih, nastopanje in prisotnost na zabavi. Postavke tudi odražajo tri komponente anksioznosti: emocionalno (neugodje ali sproščenost, strah v zgoraj omenjenih situacijah), kognitivno (zaskrbljenost, anticipacija negativnega socialnega vrednotenja) in vedenjsko (zadržanost v socialnem stiku, manjša govorna aktivnost, pripravljenost samorazkrivanja in izpostavljanja).

Adolescenti so odgovarjali na 36 izbranih preizkusnih postavk s pomočjo 5-stopenjske lestvice. S pomočjo faktorске analize in analize postavk (Puklek, 1997) je bilo zadržanih 28 postavk, ki določajo dva faktorja:

- **Zaskrbljenost in strah pred negativnim vrednotenjem** vsebuje 15 postavk, ki se nanašajo na strah in zaskrbljenost zaradi možnega negativnega vrednotenja vrstnikov

in občinstva. Strahovi in skrbi, vezani na vrstnike, se nanašajo na področje sprejetosti v družbi vrstnikov, ukvarjanje z lastnimi sposobnostmi in napakami, ki so vrstnikom očitne, občutke vsiljivosti v vrstniški družbi idr. Strahovi in skrbi, vezani na nastopanje, se nanašajo na možne napake pri nastopanju, uspešnost nastopanja, negativno kritiko občinstva idr. Notranja konsistentnost faktorja, izračunana s pomočjo Cronbachovega koeficienta alfa, znaša 0.89.

- **Tesnobnost in zadržanost v socialnem stiku** vsebuje 13 postavk. Postavke opisujejo tesnobnost, govorno in vedenjsko zadržanost v socialnih stikih ter pripravljenost samorazkrivanja in izpostavljanja pred skupino. Faktor je zadovoljivo notranje konsistenten ($\alpha=0.79$).

Zaradi statistično pomembne medsebojne povezanosti obeh faktorjev ($r=0.38$) je možen tudi izračun skupnega rezultata.

2. Lestvica zaznane nekompetentnosti (Bezinović, 1988)

Lestvica meri posameznikovo zaznavanje globalne nekompetentnosti. Vsebuje 10 postavk, na katere preizkušanec odgovarja s pomočjo 5-stopenjske lestvice. Visok rezultat kaže na posameznikove dvome v lastno kompetentnost, nezaupanje v lastne sposobnosti in zmožnosti uspešne izpolnitve naloge. Bezinović (1990) je na vzorcih različno starih adolescentov in odraslih ugotovil visoko notranjo konsistentnost lestvice (α med 0.83 in 0.90) in zadovoljivo test-retest zanesljivost ($r=0.70$). Tudi naša raziskava potrjuje notranjo konsistentnost lestvice ($\alpha=0.84$).

3. Lestvica zaznane socialne kompetentnosti (Puklek, 1997)

7-stopenjsko bipolarno lestvico sestavlja 13 trditev na nasprotnih polih. Socialna kompetentnost je v lestvici določena predvsem s sposobnostjo socialne izraznosti in nadzora, o katerih govori tudi Riggio (1986) kot o pomembnih socialnih veščinah. Vsebinske postavke se nanaša na sproščenost, komunikativnost in odprtost v skupini ter vplivnost, zanimivost in priljubljenost med vrstniki. To so socialne veščine, ki omogočajo uspešno socialno samopredstavitel. Višji rezultat pomeni večje zaznavanje lastne socialne nekompetentnosti. Notranja konsistentnost lestvice je visoka ($\alpha=0.88$).

Postopek

Adolescenti so odgovarjali na lestvice v dveh skupinskih preizkušnjah v razredih ali predavalnicah. Za zgodnje in srednje adolescente smo pridobili pisno privolitev staršev o sodelovanju v raziskavi. Na začetku smo adolescentom pojasnili namen raziskave, vendar le na splošno. Povedali smo, da delamo raziskavo o tem, kako mladostniki razmišljajo o sebi in svojih odnosih z vrstniki. V skupinah zgodnjih in srednjih adolescentov je bilo tudi potrebno pojasniti način odgovarjanja na postavke. V skupinah zgodnjih adolescentov se je celo pokazalo, da je bolje prebrati vsako postavko na glas in počakati, da nanjo odgovorijo vsi preizkušanci. Za nekatere postavke smo predvideli, da bodo težje razumljive zlasti za mlajše adolescente, zato smo imeli pripravljene tudi standardne razlage teh postavk. V skupinah zgodnjih adolescentov je bila ob vsaki postavki, ki jo je testator prebral na glas, podana tudi standardna razlaga postavke, v skupinah srednjih adolescentov pa le na željo preizkušancev.

Rezultati

Vpliv starosti, spola in njune interakcije na rezultate obeh faktorjev Lestvice

socialne anksioznosti za adolescente (LSAA) je bil izračunan s pomočjo dvosmerne analize variance. Povezanost obeh oblik socialne anksioznosti z variablami lastne kompetentnosti je bila izračunana s Pearsonovimi koeficienti korelacije. V nadaljevanju so prikazane deskriptivne statistike in izračun analize variance za vsak faktor socialne anksioznosti posebej ter skupna tabela korelacij.

Tabela 1: Prikaz aritmetičnih sredin, standardnih deviacij in števila preizkušancev po variablah starostna skupina in spol za faktor Zaskrbljenost in strah pred negativnim vrednotenjem

Starost	Spol	M	SD	N
12 let	fantje	41.55	10.61	53
	dekleta	43.83	9.62	58
	skupaj	42.69	10.13	111
16 let	fantje	38.65	11.02	46
	dekleta	44.91	10.35	44
	skupaj	41.78	11.10	90
20 let	fantje	35.57	10.17	54
	dekleta	38.23	12.22	53
	skupaj	36.90	11.26	107
Vsi	fantje	38.57	10.81	153
	dekleta	42.22	11.10	155
	skupaj	40.41	11.09	308

Tabela 2: Rezultati dvosmerne analize variance za faktor Zaskrbljenost in strah pred negativnim vrednotenjem

Vpliv (vir variance)	df	MS	F	p
1	2	1030.74	9.03	.000*
2	1	1061.43	9.30	.002*
Interakcija 12	2	115.47	1.01	.365

* statistično pomembni vplivi

Legenda:

- 1 - starostna skupina
2 - spol

Rezultati dvosmerne analize variance so pokazali, da tako starost ($F(2, 302)=9.03$, $p<.000$) kot spol ($F(1, 302)=9.30$, $p<.002$) statistično pomembno razlikujeta preizkušance glede na faktor socialne anksioznosti. Scheffe test, ki ugotavlja statistično pomembnost razlik med posameznimi starostnimi skupinami, je pokazal pomembne razlike med 12- in 20-letniki ($p<.000$; 12-letniki imajo višji rezultat) ter 16- in 20-letniki ($p<.006$; 16-letniki imajo višji rezultat). Zaskrbljenost in strah pred negativnim vrednotenjem vrstnikov in občinstva sta torej najbolj značilna za najmlajšo skupino adolescentov, najmanj pa za najstarejšo skupino adolescentov. Razlike po spolu kažejo, da adolescentke izražajo več zaskrbljenosti in strahu pred negativnim vrednotenjem kot adolescenti.

Tabela 3: Prikaz aritmetičnih sredin, standardnih deviacij in števila preizkušancev po variablah starostna skupina in spol za faktor *Tesnobnost in zadržanost v socialnih stikih*

Starost	Spol	M	SD	N
12 let	moški	33.12	6.34	51
	ženske	36.46	7.54	58
	skupaj	34.79	7.17	109
16 let	moški	34.47	8.30	49
	ženske	34.22	8.61	40
	skupaj	34.35	8.39	89
20 let	moški	34.11	6.84	54
	ženske	32.42	8.14	54
	skupaj	33.27	7.53	108
Vsi	moški	33.90	7.16	154
	ženske	34.27	8.18	152
	skupaj	34.17	7.67	306

Tabela 4: Rezultati dvosmerne analize variance za faktor *Tesnobnost in zadržanost v socialnih stikih*

Vpliv (vir variance)	df	MS	F	p
1	2	65.90	1.13	.323
2	1	16.86	.29	.591
Interakcija 12	2	180.59	3.10	.046*

* statistično pomemben vpliv

Legenda: 1 - starostna skupina 2 - spol

Adolescenti treh starostnih skupin se med seboj statistično pomembno ne razlikujejo v doživljanju tesnobnosti in zadržanosti v socialnih stikih. Prav tako ni statistično pomembnih razlik po spolu. Na meji statistične pomembnosti je interakcija starosti in spola.

Tabela 5: Korelacije med dvema faktorjema socialne anksioznosti ter variabla lastne kompetentnosti v posameznih skupinah adolescentov

Variable kompetentnosti	F1	F2
12 let (N=101)		
SPLKOMP	.32*	.37**
SOCKOMP	.19	.66**
16 let (N=79)		
SPLKOMP	.36*	.47**
SOCKOMP	.12	.70**
20 let (N=103)		
SPLKOMP	.64**	.40**
SOCKOMP	.39**	.70**

* p=.001 ** p=.000

Legenda:

F1 - rezultat na faktorju Zaskrbljenost in strah pred negativnim vrednotenjem (LSAA)

F2 - rezultat na faktorju Tesnobnost in zadržanost v socialnih stikih (LSAA)

SPLKOMP - rezultat na Lestvici zaznane nekompetentnosti

SOCKOMP - rezultat na Lestvici zaznane socialne kompetentnosti (višji rezultat pomeni večjo zaznano socialno nekompetentnost)

Korelacije kažejo na statistično pomembno pozitivno povezanost obeh oblik socialne anksioznosti z zaznavo splošne in socialne nekompetentnosti. V vseh treh adolescentnih skupinah sta zaskrbljenost in strah pred negativnim vrednotenjem ter tesnoba in zadržanost v socialnih stikih pomembno pozitivno povezana z zaznavo splošne nekompetentnosti (r med 0.32 in 0.64). Večinoma gre za zmerne povezanosti omenjenih variabil, nekoliko odstopa le povezanost zaskrbljenosti in strahu pred negativnim vrednotenjem z zaznavo splošne nekompetentnosti v skupini starejših adolescentov, ki dosega visoko povezanost.

Zaznava socialne nekompetentnosti se statistično pomembno povezuje zlasti s tesnobo in inhibicijo v socialnih stikih. Povezanost med omenjenima variablama je v vseh treh skupinah adolescentov visoka ($r=0.66, 0.70$).

Diskusija

V raziskavi smo ugotavljali razlike v doživljanju dveh oblik socialne anksioznosti v treh starostnih skupinah adolescentov. Preučevani obliki socialne anksioznosti sta bili zaskrbljenost in strah pred negativnim vrednotenjem vrstnikov in občinstva ter tesnoba in zadržanost v socialnih stikih. Prav tako nas je zanimala povezanost doživljanja socialne anksioznosti adolescentov z zaznavo lastne splošne in socialne kompetentnosti.

Rezultati potrjujejo postavljene hipoteze. Zaskrbljenost in strah pred negativnim vrednotenjem, ki predstavljata emocionalno-kognitivno komponento socialne anksioznosti, najbolj doživljajo adolescenti v zgodnjem obdobju adolescence, najmanj pa starejši adolescenti, ki so že na prehodu v obdobje odraslosti. Sedanji rezultati potrjujejo rezultate preliminarne raziskave (Puklek, 1995), v katero sicer niso bili vključeni zgodnji adolescenti, vendar sta takratni skupini srednjih in poznih adolescentov primerljivi s sedanjima skupinama. Takrat je mlajša skupina adolescentov (15-letniki) doživljala več skrbi in strahov v zvezi z anticipiranim negativnim vrednotenjem socialnega okolja kot starejša skupina (20-letniki). Mlajše obdobje adolescence je torej čas, ko je adolescent zaradi specifičnih razvojnih značilnosti bolj pozoren in občutljiv na socialno vrednotenje kot v starejšem obdobju adolescence. Zaposlen je s svojim telesom in videzom, vrstniškimi reakcijami nanj, hitre biološke spremembe pa ogrožajo tudi adolescentov občutek samodoslednosti. Papalia in Olds (1992) navajata tudi socialne strahove, kot so konfliktnost med odvisnostjo in neodvisnostjo, strah pred nesprejemanjem vrstnikov in strah pred nekompetentnostjo, kot vire anksioznosti v adolescenci. Socialna anksioznost, ki se izraža v zaskrbljenosti in anticipacijah negativnega socialnega vrednotenja, pa zahteva tudi razvitejše stopnje miselnih sposobnosti. Adolescent mora biti sposoben zamišljati si situacije v prihodnosti in hipotetično razmišljati o možnem poteku nekega dogodka, v katerega je sam vpleten. Prav tako mora imeti razvito sposobnost samorefleksije in introspektivnega mišljenja ter sposobnost opazovanja lastnega življenja s perspektive samomotrečega ega ter vzajemnega odnosa z drugo osebo s perspektive tretje osebe (recipročno in vzajemno prevzemanje perspektive po Selmanu). Vendar pa se bosta strah in zaskrbljenost zaradi negativnega socialnega vrednotenja pojavila le v pogoju adolescentove pretirane osredotočenosti nase kot objekta socialnega motrenja in vrednotenja. Vežeta se predvsem na publiko, ki ji je adolescent imaginarno izpostavljen in se z njo miselno ukvarja, ker mu je pomembna (vrstniki, občinstvo). Zaradi egocentrične misli je adolescent prepričan, da je to, kar on misli, da druga oseba misli, natanko to, kar druga oseba dejansko misli. Če na imaginarno publiko projicira lastno samokritiko, je seveda tudi večja možnost anticipacije

negativnega socialnega vrednotenja. Skupina poznih adolescentov doživlja manj zaskrbljenosti in strahu pred negativnim vrednotenjem kot mlajši dve skupini. Rezultat lahko interpretiramo tako z vidika značilnosti predstavnikov te skupine kot tudi z vidika razvojnih značilnosti pozne adolescence. Skupino poznih adolescentov predstavljajo študentje, torej posamezniki, ki imajo pozitivne izkušnje na akademskem področju (lažje dosegajo samopredstavitvene cilje) in izkušnje s situacijami vrednotenja, saj so jim mnogokrat izpostavljeni. Prav tako naj bi pozni adolescenti že bili osvobojeni egocentrične pozicije in naj bi svoj interes usmerjali v socialni svet (Elkind in Bowen, 1979; Enright, Lapsley in Shukla, 1979). Pozna adolescence je tudi obdobje, ko posameznik vstopa v odnose vzajemnosti in zaupanja (po Eriksonu), sposoben je integrirati čustva drugih z lastnimi in zato zmanjšati občutja samo lastne edinstvenosti in specifičnosti. Decentracija mišljenja omogoča poznemu adolescentu uvid, da je kritika, ki jo pripisuje socialnemu okolju, v bistvu njegova lastna kritika samega sebe.

Tesnobnost in zadržanost v socialnem stiku kot emocionalno-vedenjska komponenta socialne anksioznosti med tremi starostnimi skupinami adolescentov se ne razlikujeta. Različni stari adolescenti se torej ne razlikujejo v doživljanju čustvenega neugodja, govorne in vedenjske inhibicije v stiku s poznanimi in nepoznanimi vrstniki, pripadniki nasprotnega spola ter v pripravljenosti izpostavljanja v učni situaciji. Tesnobnost in zadržanost v socialnem stiku sta podobna fenomenu socialne plašnosti, ki je definiran prav z občutji napetosti, neugodja in vedenjske zadržanosti posameznika v socialnih interakcijah, kot so stiki z nepoznanimi ljudmi, avtoritetami in osebami nasprotnega spola (Jones in Briggs, 1986). Za socialno plašnost pa je značilen zgodnejši pojav v razvoju in tudi njena večja biološka pogojenost. Sklepali bi lahko, da tesnobnost in zadržanost v socialnem stiku predstavljata stabilnejšo osebnostno značilnost kot zaskrbljenost zaradi negativnega socialnega vrednotenja. Seveda pa zaradi transverzalnega značaja raziskave lahko govorimo le o razlikah v doživljanju različnih oblik socialne anksioznosti med različno starimi skupinami adolescentov. Le longitudinalna raziskava bi dala neposredni odgovor o starostnih spremembah ali stabilnosti doživljanja zaskrbljenosti zaradi negativnega socialnega vrednotenja ter neugodja in zadržanosti v socialnih interakcijah.

Socialna anksioznost adolescentov je pomembno povezana z zaznavanjem lastne splošne in socialne kompetentnosti. Adolescenti, ki izražajo več zaskrbljenosti zaradi negativnega socialnega vrednotenja in več tesnobnosti in zadržanosti v socialnih stikih, so tudi manj prepričani v lastno zmožnost uspešno izvesti neko aktivnost, ki vodi do cilja. Zlasti tesnobnost in zadržanost v socialnih stikih se povezuje tudi z manjšim samozaupanjem v socialnih situacijah, iniciativnostjo v socialni interakciji, družabno spretnostjo, spretnostjo v verbalnem izražanju in sposobnostjo vodenja skupine. Rezultati se skladajo s predpostavko Schlenkerja in Learya (1982), ki kot pomemben dejavnik socialne anksioznosti izpostavljata prav posameznikov dvom v uspešno samopredstavitve v socialnem okolju. Rezultati se tudi skladajo z izsledki mnogih že omenjenih raziskav, izvedenih na adolescentih in odraslih preizkušanecih, ki ugotavljajo nizo samovrednotenje in dvom v lastno kompetentnost kot pomembne lastnosti socialno-anksioznih oseb. Še vedno pa ostaja odprto vprašanje, ali so socialnoanksiozni adolescenti dejansko nekompetentni in socialno neveščji ali so le pretirano samokritični. Odgovor na to vprašanje bi dalo opazovanje vedenja ali ocene vrstnikov in drugih bližnjih oseb o socialnih spretnostih socialnoanksioznih adolescentov.

Zlasti visoka povezanost med neugodjem, vedenjsko in govorno zadržanostjo v socialnih interakcijah in zaznavo lastne socialne nekompetentnosti navaja k zaključku, da ima otrok ali adolescent, ki je socialno plašen in bolj pasiven kot aktiven v vrstniški skupini, manj socialnih izkušenj in zato tudi razvija manj socialnih strategij. Po drugi

strani je takšen socialno nevešč posameznik manj sprejet in dobrodošel v vrstniških skupinah ali v njih ostaja neopažen. Negativne socialne izkušnje pa ga lahko celo vodijo v umik iz socialnih interakcij.

Raziskava ima nekatere pomanjkljivosti. Zlasti problematičen je njen transverzalni značaj, ki nam ne daje informacij o spremembah v doživljanju socialne anksioznosti skozi razvoj. Nevarnost transverzalnih raziskav pa je prav v možnosti, da primerjamo različne generacije in ne kontroliramo različnih vplivov na isto variabla v različnih skupinah. Vzorec ni reprezentativen za populacijo adolescentov, saj predstavlja šola-joče, po večini akademsko kompetentne adolescente. Vključitev skupine predadolescentov pa bi nam dala tudi bolj precizen odgovor na vprašanje, ali je zgodnja adolescenca res čas povečane pozornosti nase in pretirane zaposlenosti s svojo socialno podobo.

LITERATURA

- Adams, G. R., Abraham, K. G., Markstrom, C. A. (1987). The Relations Among Identity Development, Self-Consciousness, and Self-Focusing During Middle and Late Adolescence. *Developmental Psychology*, Vol. 23, No. 2, 292-297.
- Arkin, R. M. (1981). Self-presentation styles. V: J. T. Tedeschi (Ur.). *Impression Management: Theory and Social Psychological Research* (str. 311-333). New York: Academic Press, Inc.
- Asendorpf, J. B. (1986). Shyness in Middle and Late Childhood. V: W. H. Jones, J. M. Cheek, & S. R. Briggs (Ur.). *Shyness: Perspectives on Research and Treatment* (str. 91-103). New York: Plenum Press.
- Asendorpf, J. B. (1991). Development of Inhibited Children's Coping with Unfamiliarity. *Child Development*, 62, 1460-1474.
- Asendorpf, J. B., Meier, G. H. (1993). Personality Effects on Children Speech in Everyday Life: Sociability-Mediated Exposure and Shyness-Mediated Reactivity to Social Situations. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 64, No. 6, 1072-1083.
- Bezinovič, P. (1990). Poimanje vlastite kompetentnosti i socialna anksioznost. *Sociologija*, Vol. 32, No. 1-2, 79-87.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss, Volume 2: Separation*. Penguin Group.
- Buss, A. H. (1980). *Self-Consciousness and Social Anxiety*. San Francisco: W. H. Freeman and Company.
- Buss, A. H. (1986). A Theory of Shyness. V: W. H. Jones, J. M. Cheek, & S. R. Briggs (Ur.). *Shyness: Perspectives on Research and Treatment* (str. 39-46). New York: Plenum Press.
- Buss, A. H., Plomin, R., Goldsmith, H. H., Rothbart, M. K., Thomas A. in Chess, S. (1987). Roundtable: What is Temperament? Four Approaches. *Child Development*, 58, 505-529.
- Cheek, J. M., Buss, A. H. (1981). Shyness and Sociability. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 41, No. 2, 330-339.
- Cheek, J. M., Melchior, L. A. (1990). Shyness, Self-Esteem, and Self-Consciousness. V: H. Leitenberg (Ur.). *Handbook of Social and Evaluation Anxiety* (str. 47-82). New York: Plenum Press.
- Crozier, W. R. (1981). Shyness and Self-Esteem. *British Journal of Social Psychology*, 20, 220-222.
- Crozier, W. R. (1995). Shyness and Self-Esteem in Middle Childhood. *British Journal of Educational Psychology*, 65, 85-95.
- Durkin, K. (1995). *Developmental Social Psychology*. Cambridge: Blackwell.
- Elkind, D., Bowen, R. (1979). Imaginary Audience Behavior in Children and Adolescents. *Developmental Psychology*, Vol. 15, No. 1, 38-44.
- Enright, R. D., Lapsley, D. K., Shukla, D. G. (1979). Adolescent Egocentrism in Early and Late Adolescence. *Adolescence*, Vol. 14, No. 56, 687-695.
- Fenigstein, A., Scheier, M. F., Buss, A. H. (1975). Public and Private Self-Consciousness: Assessment and Theory. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 43, No. 4, 522-527.
- Greenberg, M. T., Marvin, R. S. (1982). Reactions of Preschool Children to an Adult Stranger: A Behavioral Systems Approach. *Child Development*, 53, 481-490.
- Halford, K., Foddy, M. (1982). Cognitive and Social Skills Correlates of Social Anxiety. *British Journal of Clinical Psychology*, 21, 17-28.
- Holmes, J. (1993). *John Bowlby & Attachment Theory*. New York: Routledge.
- Jones, W. H., Briggs, S. R. (1986). Shyness: Conceptualization and Measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 51, No. 3, 629-639.

- La Greca, A. M., Stone, W. L. (1993). Social Anxiety Scale for Children - Revised: Factor Structure and Concurrent Validity. *Journal of Clinical Child Psychology*, Vol. 22, No. 1, 17-27.
- Lawrence, B., Bennett, S. (1992). Shyness and Education: The Relationship Between Shyness, Social Class and Personality Variables in Adolescents. *British Journal of Educational Psychology*, 62, 257-263.
- Leary, M. R. (1991). Social Anxiety, Shyness and Related Constructs. V: J. P. Robinson, P. R. Shaver, L. S. Wrightsman, *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes* (str. 161-194), Academic Press, Inc.
- Mahler, M., Pine, F., Bergman, A. (1975). *The Psychological Birth of Human Infant*. London: Hutchinson.
- Meichenbaum, D. H., Gilmore, J. B., Fedoravicius, A. (1971). Group Insight versus Group Desensitization in Treating Speech Anxiety. *Journal of Clinical and Consulting Psychology*, 36, 410-421.
- Muuss, R. E. (1988). *Theories of Adolescence*. McGraw Hill, Inc.
- Papalia, D. E., Olds, S. W. (1992). *Human Development*. McGraw Hill, Inc.
- Puklek, M. (1995). Nekatere značilnosti socialne anksioznosti in njen pojav v adolescenci. *Psihološka obzorja*, Vol. 4, No. 3, 21-36.
- Puklek, M. (1997). *Sociokognitivni vidiki socialne anksioznosti in njen razvojni trend v adolescenci*. Neobjavljeno magistrsko delo. Ljubljana: FF.
- Rehm, L. P., Marston, A. R. (1968). Reduction of Social Anxiety Through Modification of Self-Reinforcement. *Journal of Clinical and Consulting Psychology*, 32, 565-574.
- Riggio, R. E. (1986). Assessment of Basic Social Skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 51, No. 3, 649-660.
- Rothbart, M. K., Mauro, J. A. (1990). Temperament, Behavioral Inhibition and Shyness in Childhood. V: H. Leitenberg (Ur.), *Handbook of Social and Evaluation Anxiety* (str. 139-157). New York: Plenum Press.
- Schlenker, B. R., Leary, M. R. (1982). Social Anxiety and Self-Presentation: A Conceptualization and Model. *Psychological Bulletin*, Vol. 92, No. 3, 641-669.
- Selman, R. (1980). *The growth of interpersonal understanding*. New York: Academic Press.
- Thompson, R. A., Limber, S. P. (1990). Social Anxiety in Infancy: Stranger and Separation Reactions. V: H. Leitenberg (Ur.), *Handbook of Social and Evaluation Anxiety* (str. 85-137). New York: Plenum Press.
- Vernberg, E. M., Abwender, D. A., (1992). Social Anxiety and Peer Relationships in Early Adolescence: A Prospective Analysis. *Journal of Clinical Child Psychology*, Vol. 21, No. 2, 189-196.